

UOT: 39

MÜASİR AZƏRBAYCAN QADINININ İCTİMAİ MÖVQEYİNƏ DAİR

©2025

NƏRGİZ QULIYEVA *

AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutu
ORCID: 0009-0000-4538-5432; nergiz1957@rambler.ru
<https://doi.org/10.59849/3105-3653.2025.1.167>

Xülasə: Azərbaycan qadını əsrlər boyu Azərbaycan xalqının yaranmasında, formalaşmasında əsas sima olmuşdur. Qadın ilk növbədə ailə ocağının qoruyucusudur. Nəciblik, fədakarlıq, qayğıkeşlik, mətinlik və digər keyfiyyətlər Azərbaycan qadınına xas xüsusiyyətdir. Tarixin bütün dövrlərində Azərbaycanda qadınlar kişilərlə bərabər ailədə, iqtisadiyyatda, ictimai həyatda, təhsildə birlikdə olmuşlar. ADR hökuməti 1918-ci ildə qadınlara seçkilərdə iştirak etmək hüququ vermişdir. 1921-ci il Azərbaycanda qadınların ilk qurultayı olmuşdur.

2023-cü ildə Azərbaycanda 5039,6 nəfər qadın yaşayırdı. Onların 1971,3 min nəfəri əmək qabiliyyətli idi. Həyatın yaradıcısı, insan nəslini davam etdirən anaların həyatının hər anı ev-ailə-uşaq-əmək prosesləri ilə səciyyəvidir.

Açar sözlər: Azərbaycan qadını, ailə, əmək, təhsil, mövqe

ON THE SOCIAL STATUS OF THE MODERN AZERBAIJANI WOMAN

©2025

NARGIZ GULIYEVA *

* A.A.Bakikhanov Institute of History and Ethnology of ANAS
ORCID: 0009-0000-4538-5432; e-mail: nergiz1957@rambler.ru

Abstract: For centuries, Azerbaijani women have been the main figures in the creation and development of the Azerbaijani people. A woman is, first of all, a defender of the family hearth. Nobility, selflessness, courage, composure and other qualities are characteristic of Azerbaijani women.

In all periods of history, women in Azerbaijan have been together with men in the family, economy, public life and education. In 1918, the GDR government granted women the right to participate in elections. In 1921, the first congress of women in Azerbaijan was held. In 2023, 5039,6 women lived in Azerbaijan. Of these, 1971.3 thousand were people of working age. Every moment of life of mothers, who are the creators of life and continuers of the human race, is characterized by home-family-child-labor processes.

Keywords: Azerbaijani women, family, work, education, position

ОБ ОБЩЕСТВЕННОМ ПОЛОЖЕНИИ СОВРЕМЕННОЙ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЖЕНЩИНЫ

©2025

НАРГИЗ ГУЛИЕВА*

*Институт Истории и Этнологии НАНА имени А.А.Бакиханова
ORCID: 0009-0000-4538-5432; e-mail: nergiz1957@rambler.ru

Резюме: *Азербайджанская женщина на протяжении веков была главной фигурой в создании и становлении азербайджанского народа. Женщина – это прежде всего защитница семейного очага. Благодетельство, самоотверженность, храбрость, хладнокровие и другие качества свойственны азербайджанской женщине.*

Во все периоды истории женщины Азербайджана были вместе с мужчинами в семье, экономике, общественной жизни и образовании. В 1918 году правительство ГДР предоставило женщинам право участвовать в выборах. В 1921 году состоялся первый съезд женщин Азербайджана. В 2023 году в Азербайджане проживало 5039,6 женщин. Из них 1971,3 тыс. были людьми трудоспособного возраста.

Каждый момент жизни матерей, являющихся творцами жизни и продолжателями рода человеческого, характеризуется дома-семейно-детско-трудовыми процессами.

Ключевые слова: *Азербайджанская женщина, семья, труд, образование, должность*

Giriş

Azərbaycan xalqının yaranmasında, formalaşmasında Azərbaycan qadını əsr-lər boyu əsas sima olmuşdur. Şərqlə, Qərblə, Avropa ilə Asiya arasında yerləşən Azərbaycanda qadınlarımız qəhrəmanlıq, analıq təcəssümü kimi tanınmışlar. Azərbaycanda qadınlara hörmət qədimdən mövcud olmuşdur. Arxeoloji qazıntılar zamanı tapılan kiçik qadın heykəlləri də fikrimizi təsdiq edir. Arxeoloq İ.Nərimanovun Şomutəpə yaşayış məskəninə aşkar etdiyi eneolit dövrünə aid qadın heykəlcikləri bu baxımdan maraqlıdır.¹

Azərbaycanda qadın ilk növbədə ailə ocağının qoruyucusudur. Nəciblik, xeyirxahlıq, fədakarlıq, mətinlik, qayğıkeşlik, insanpərvərlik kimi keyfiyyətlər Azərbaycan qadınına xas xüsusiyyətdir. Azərbaycan qadını XV əsrdə diplomatik danışıqlar aparən Sara xatundur. O dövləti idarə edə bilirdi.

¹ Идеал Нариманов. Древняя земледельческая культура Закавказья. Доклады и сообщения археология СССР. международная конференция доисторию проис. тор. Москва, 1966, с.121-126.

Azərbaycan qadınları barədə

Azərbaycan milli özünüdərkinin hər mərhələsi ön plana unikal, istedadlı xanımların çıxması ilə xarakterizə olunur. Bakıda 1901-ci ildə qızlar üçün ilk dünyəvi məktəb açılır. Məşhur mesenat Hacı Zeynalabdin Tağıyev, digər neft maqnatları bu məktəbin himayədarları olurlar. Müasirləri Tağıyevə sual verəndə ki, niyə məhz qızlar məktəbi, niyə o məhz bu problemə belə böyük diqqət ayırır, o cavab verirdi ki, təhsilli qızlar sonradan təhsilli anaya çevrilir. Və məhz təhsilli ana öz övladlarına öyrədə, təhsil verə, istiqamətləndirə, inkişafına stimül verə bilər. Bu güclü inkişafın, belə pozitiv tendensiyaların sayəsində nəinki varlı, həm də kasıb ailələrdən olan qızlar dünyəvi təhsil almağa başlayır.

Azərbaycan Demokratik Respublikası, ADR hökuməti də 1918-ci ildə hələ Şərq aləmi deyil, bir sıra Avropa ölkələrindən də erkən, ilk dəfə olaraq qadınların seçkilərdə iştirakını təmin etməklə bəşər tarixində demokratiyaya və insan hüquqlarına ilk addım atan dövlətlərdən olmuşdur. Azərbaycan maarifçilərinin qaldırdıqları əsas problemlər arasında insan hüquqları, xüsusilə qadın azadlığı məsələsi mühüm yer tutmuşdur. Azərbaycan maarifçiləri Qərb maarifçilərindən fərqli olaraq qadının varlığı məsələsinə çox mütərəqqi mövqedən yanaşmışlar.

Orta əsrlərdə Azərbaycan hökmdarlarından Qızıl Arslanın arvadı Qətibə xanım, Özbək xanın arvadı Mehrican xanım, Uzun Həsənin anası Sara xatun, Şah İsmayıl Xətəinin qızı Məhinbanu Sultan, Şirvanşah Xəlilullanın arvadı Pəri xanım, Şah Abbasın anası Xeyransa bəyim, əfsanəvi Tuti Bikə və başqaları kimi görkəmli siyasi və dövlət xadimləri ölkənin tarixində böyük iz qoymuşdur. Azərbaycanın ilk qadın xeyriyyə cəmiyyəti 1908-ci ildə yaranıb və bu qadın təşkilatının yaradılmasının təşəbbüsçüsü Azərbaycanın ictimai xadimi Həsən bəy Zərdəbinin xanımı Hənifə Məlikova olub. 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qəbul etdiyi İstiqlal Bəyannaməsi bərabər hüquqluluq prinsipini, seçmək və seçilmək hüququnu təsbit etdi. Bunun, nəticəsində Azərbaycan Şərqdə qadınlara seçmək və seçilmək hüququ verən ilk ölkə oldu.

Sovet hakimiyyəti illərində də Azərbaycan qadını çox mürəkkəb və şərəfli yol keçmişdir. Qadınlar arasında savadsızlığın ləğvi, qadınların müəllim, həkim, mühəndis və sair peşələrə yiyələnərək cəmiyyətdə kişilərlə bərabər hüquqlara malik olması, öz istedad və bacarıqlarını gerçəkləşdirə bilməsi həmin dövrün başlıca nailiyyətləridir. 1921-ci il Azərbaycan tarixinə qadınların ilk qurultayı ili kimi daxil olmuşdur. Nəriman Nərimanovun məruzə ilə çıxış etdiyi bu qurultayın əsas qayəsini qadın azadlığı ideyaları təşkil etdi. Qurultaydan keçən qısa bir müddət ərzində Azərbaycan qadınlarının maariflənməsi, ictimai fəallığının artırılması sahəsində böyük işlər həyata keçirildi. 1921-ci ildə qızlar üçün təşkil olunmuş məktəbəqədər tərbiyə institutu bir il sonra Ali qadın pedaqoji institutuna çevrildi. Ceyran Bayramovanın təşəbbüsü ilə yaradılmış ilk qadın klubu bu dövrdə qadın hərəkatının inkişafında mühüm rol oynadı.²

² **Azərbaycan qadını müasir cəmiyyətin inkişafına əvəzsiz töhfələr verir.** Bakı, 6 fevral, 06.02.2018 [11:00] Azertac. https://azertag.az/xeber/azerbaycan_qadini_muasir_cemiyetinin_inkisafina_evezsiz_tohfeler_verir-1134385

XX əsrin 30-cu illərində ölkədə aparılan quruculuq işləri, 1941-1945-ci illərdə isə SSRİ-nin cəlb edildiyi ikinci dünya müharibəsi Azərbaycan qadınının əməyə daha geniş cəlb edilməsinə təkan verdi. Dinc quruculuq işlərində kişilərlə çiyin-çiyinə çalışan qadınlarımız müharibə dövründə də bir çox istehsalat sahələrində cəbhəyə gedən kişiləri layiqincə əvəz etdilər. Onlar həmçinin, müharibə meydanlarında misilsiz qəhrəmanlıq nümunələri və rəşadət göstərdilər. Müharibə Leyla Məmmədbəyova, Züleyxa Seyidməmmədova, Sona Nuriyeva kimi cəsur təyyarəçilər, Şövkət Səlimova kimi qadın gəmi kapitanı yetişdirdi.

Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycan qadınlarının Bakıda daha üç – II, III və IV qurultayları (28-29 mart 1957-ci il; 20-22 oktyabr 1967-ci il; 15-16 iyun 1972-ci il) keçirilmişdi. Bu qurultaylar Azərbaycanda qadın hərəkətinin inkişafında və daha mütəşəkkil forma almasında mühüm rol oynamışdı. Qadınların içərisindən partiya, dövlət, komsomol, təsərrüfat işlərində fəal çalışan bir çox qadınlarla yanaşı, respublikanın ictimai və mədəni həyatında fəal iştirak edən minlərlə qadın yetişdi. Qadınlarımızın sırasında çox sayda görkəmli həkim, müəllim, mühəndis, ictimai xadim, deputat, əmək qəhrəmanı, alim, müğənni, şair, artist və s. şəxslər var idi ki, onlar doğma respublikanı təkcə keçmiş SSRİ məkanında deyil, həm də bütün dünyada ləyaqətlə təmsil edirdilər.

Müstəqilliyini qazandığı illərdə ölkədə 20-dən çox müstəqil qadın təşkilatı fəaliyyət göstərirdi. Bu qurumların fəaliyyəti sülhün tezliklə əldə edilməsinə, qadın hüquqlarının müdafiəsinə, onların iqtisadi quruculuğa geniş cəlb olunmasına, ailə və uşaqların qorunmasına, qadınlar üçün yeni iş yerlərinin açılmasına, ictimai-siyasi həyatda qadınların fəal iştirakına, ailənin hifz edilməsinə, Qarabağ müharibəsindən əziyyət çəkmiş qadın və uşaqlara lazımi köməklik göstərilməsinə yönəldilmişdi.³

XX əsrin 90-cı illərində ölkənin ictimai-siyasi həyatında fəal rol oynayan “Sevil” Qadınlar Məclisi, Neftçi Qadınlar Cəmiyyəti, Bakı Qadınlar Assosiasiyası, “Qadın və İnkişaf” Mərkəzi, D.Əliyeva adına Qadın Hüquqlarını Müdafiə Cəmiyyəti və digərləri ilə yanaşı, yeni qadın təşkilatları da yaranmaqda və öz fəaliyyət dairələrini genişləndirməkdə idi.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul olunmuş ilk Konstitusiyası qadınların kişilərlə bərabər hüququnu təsdiq etdi və demokratik dövlət quruculuğu prosesində onların fəal iştirakının hüquqi bazasını yaratdı. Konstitusiyanın “Əsas hüquqlar, azadlıqlar və vəzifələr” adlanan ikinci bölməsinin üçüncü fəslində (“Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları”) 25-ci maddədə oxuyuruq: “Kişi ilə qadının eyni hüquq və azadlıqları vardır”.

XX əsrdə Azərbaycan qadınları ictimai, iqtisadi mənəvi həyatın bütün sahələrində kişilərlə birlikdə bərabər hüquqlar qazandılar. Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini bəyan etmiş Konstitusiya aktı 1991-ci ilin 18 oktyabrında qəbul edilmiş 200-ə yaxın beynəlxalq Paktlara Konvensiya və xartiyalara qoşulmuşdur. Ölkədə qadınların inkişafı üçün güclü baza formalaşmışdır. Azərbaycanın əsas qanunu olan konstitusiyaya, “Gender (kişi və qadın) bərabərliyi və “Məişət zorakılığı haqqında

³ Nərgiz Quliyeva. **Müstəqillik illəri Azərbaycan ailəsi**. Bakı, “Elm”, 2006, s.44.

qanunlar, Yoxsulluğun azaldılması, Regionların sosial iqtisadi inkişafı, məşğulluq, təhsil, səhiyyə istiqamətində qəbul olunan dövlət proqramları və milli fəaliyyət planları, büdcədən gender problemlərinin həlli üçün xüsusi vəsaitin ayrılması bütün tədbirlər imkan verir ki, Azərbaycan qadını sərbəst, rahat, azad yanaşmaqla bütün arzu və istəklərini həyata keçirsin.

Bu gün artıq kənd qadınının ictimai, sosial inkişafı Azərbaycan Dövlətinin və ictimaiyyətin diqqət mərkəzindədir. Kənd bələdiyyələrinin tərkibində qadınların sayı 4%-dən 26,7%-dək yüksəlmiş, onlardan 302 qadın bələdiyyə sədrləri kimi fəaliyyət göstərirlər. Bu tərkib imkan verdi ki, kənd qadını yeni sahələrdə özünü sınısın və kənd həyatının sosial simasını müasirliyə doğru dəyişdirsin. Kənd qadınının kiçik biznesə qatılması, onların təşkilatlanması və ümumilikdə Azərbaycanda qadınların sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf etməsi müstəqillik dövrümüzdə yeni bir səhifədir.

Bu gün Azərbaycanda qadınlar dövlətin yaratdığı bütün imkanlardan istifadə edir, sərbəst təhsil alır, peşə səviyyəsini artırır. İctimai-siyasi proseslərdə fəal iştirak edir, siyasət, sahibkarlıq kimi sahələrdə geniş təmsil olunur, səhiyyədə, təhsildə, idmanda, orduda, milli təhlükəsizlik və hüquq-mühafizə orqanlarında çalışırlar. Parlamentin 125 deputatından 20-si qadındır. Elm sahəsində, təhsildə qadınlarımız öz potensiallarını tam reallaşdırmağa imkan qazanıblar. Bu gün respublikada dövlət qulluğunda çalışanlar, hakimlər, orta məktəb pedaqoqları, universitetlərin professor-müəllim heyəti, həkim, sahibkar, Olimpiya çempionları sırasında qadınlar böyük əksəriyyət təşkil edir. Ölkəmizdə qadın alimlər sırasında 3 akademik, 2 müxbir üzv, 117 elmlər doktoru, 1328 elmlər namizədləri var. Onların sayı ilbəl artır.⁴

Qadınlara münasibət, gender mədəniyyəti, demokratiyanın inkişafı ilə bağlı olduğu kimi, demokratiyanın inkişafı da gender mədəniyyəti ilə, qadın siyasətçilərin professionalığı ilə bağlıdır. Azərbaycanda müasir ailə etiketlərinin müstəqillik illərində yuxarıda qeyd etdiyimiz istiqamətləri Azərbaycan ailəsinin tarixi ənənələrinin inkişafında xüsusi mərhələdir.

Azərbaycanın müasir ailə etiketinin inkişafında ataya və anaya olan hörmət, davranış qaydaları valideynlərin isə övladlara olan münasibəti mövcud tarixi-siyasi şəraitdə dəyişməmişdir. Bu tarixi ənənələrin əhəmiyyətini saxlaması hər bir azərbaycanlı ailədən asılıdır.⁵

1995-ci ilin iyulunda Pekində keçirilən IV Ümumdünya Qadınlar Konfransına istər hazırlıq dövründə, istərsə də onun işində Azərbaycan qadın təşkilatlarının fəaliyyəti xüsusilə əlamətdar oldu. Konfransda iştirak edən Azərbaycan qadınlarının nümayəndə heyəti ümummilli məruzə hazırlayaraq Azərbaycan respublikasındakı demokratik proseslər, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində yaranmış ağır vəziyyət, ərazimizin 20 faizinin erməni qəsbkarları tərəfindən işğal edilməsi, bir milyon nəfərdən çox vətəndaşımızın, o cümlədən qadınların, uşaqların, qocaların

⁴ **Müstəqil Azərbaycan - 20 il:** dövlət ailə, qadın və uşaq siyasəti: məqalələr toplusu / M.A.Əliyeva [et al.]; red. heyəti: H.K.Hüseynova [et al.]; Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu. – Bakı: Nurlar NPM, 2012. s.294

⁵ **Müstəqil Azərbaycan - 20 il:** dövlət ailə, qadın və uşaq siyasəti: məqalələr toplusu; 2012. – s.394.

çadırlarda qaçqın və köçkün vəziyyətində yaşaması və sair barədə həqiqətləri dünya qadınlarının nümayəndələrinə layiqincə çatdırma bildilər.

1995-ci ildə Azərbaycanda qadın hərəkatının mütəşəkkilliyinin artmasında “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 30 iyun 1995-ci il tarixli Konvensiyasına Azərbaycan Respublikasının qoşulmasının və bununla əlaqədar öz üzərinə müvafiq öhdəliklər götürməsinin də mühüm rolu oldu.⁶

XX əsrin 90-cı illərində ölkəmizdə iqtisadiyyat sahəsində çalışan qadınların sayı 1 milyon 767 min nəfər idi. Bu, iqtisadiyyatda çalışan bütün insanların təqribən yarısı deməkdir. Dövlət gündüz ümumtəhsil məktəblərində bütün müəllimlərin 69 faizini, orta ixtisas məktəblərində 64 faizini, ali məktəblərdə isə 40 faizini qadınlar təşkil edir. Ölkənin ali məktəblərində təhsil alanların 42 faizi qızlardır. Səhiyyə sahəsində çalışanların yarısından çoxu qadınlardır. Mədəniyyət, incəsənət sahəsində qadınların mövqeyi, onların oynadığı rol hər kəsə məlumdur. 2000-ci ildə mədəniyyət sahəsində çalışan 60-dan çox qadın yüksək fəxri adlara, ordenlərə, prezident tərəfindən verilən fəxri təqaüdə layiq görülmü⁷dür.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Dövlət qadın siyasətini inkişaf etdirmək məqsədilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin bazasında, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaranması barədə 6 fevral 2006-cı ildə Fərman imzaladı. Qadın problemlərini cəmiyyətin özəyi olan ailədən, gələcəyimiz olan uşaqlardan ayrı həll etmək olmaz.

Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, Mehriban xanım Əliyeva ölkəmizin ictimai həyatında müstəsna rol oynayan şəxsiyyət kimi qadınlarımızın hüquq və imkan bərabərliyinin genişləndirilməsi, gender balansının qorunması və daha da möhkəmləndirilməsi prosesinə layiqli töhfə verir.

Azərbaycan qadınları xalqımızın adət-ənənələrini, mədəniyyətini, elmini, intellektual potensialını yüksək səviyyədə təmsil etmişlər və bu, indi də belədir.

Qadınlar dövlətimizin, dövlətçiliyimizin, müstəqilliyimizin, bu günümüzün, gələcəyimizin dayağıdır.

İstər xalq yaradıcılığında, istərsə də yazılı ədəbiyyata öz möhürünü vurmuş mütəfəkkirlərin ədəbi fəaliyyətində Azərbaycan qadını həyat mənbəyi və müdriklik mücəssəməsi kimi vəsf olunub. Lazım gəldikdə Azərbaycan qadını düşməyə qarşı cəbhədə də böyük mətanətlə vuruşaraq rəşadətlər göstərib, qəhrəmanlıq salnaməsi yaradıb. Buna görədir ki, tariximizin hər səhifəsi qadınlarımızın müdrikliyi, fədakarlığı və qəhrəmanlığının parlaq nümunələri ilə zəngindir. Bütün zamanlarda cəmiyyətimizdə daim qadına böyük hörmət və ehtiram göstərilib, dünyaya həyat bəxş edən ana adı uca tutulub. Bu, Azərbaycan mentalitetinin, milli-mənəvi, mədəni dəyərlər sisteminin ayrılmaz və həmişəyaşar bir hissəsinə çevrilib.

Ümumiyyətlə, ulu öndər ardıcıl şəkildə aparılması, ictimai həyatın bütün sahələrində bərabər hüquqların təmin olunması sahəsində hüquqi bazanın təkmil-

⁶ **Azərbaycan Respublikası 1991-2001.** Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı, 2001, s.264-265.

⁷ Nərgiz Quliyeva və digərləri. **Azərbaycan ailəsi.** Bakı, “Elm və təhsil”, 2016, s.267.

lənşdirilməsi üçün 2006-cı ildə “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında”, 2010-cu ildə “Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları qəbul olunub. Bu qanunların qəbul edilməsi insanların təfəkküründə yeni düşüncə tərzinin formalaşmasına təkan verərək bir çox stereotiplərin qırılmasına səbəb olub.

Azərbaycan qadınlarının elmi və əmək fəaliyyətinə dair

Müasir Azərbaycan qadınının ictimai fəallığının və sosial statusunun təhlili Tarixin müxtəlif dövrlərində örnək kimi qəbul edilən qadınlar olub və indi də vardır. Onlardan bir neçəsinin adlarını qeyd etmək olar: ilk qadın pedaqoq Mədinə Qiyasbəyli; ilk dramaturq Səkinə Axundzadə; həm Azərbaycanda, həm də bütün Şərqdə peşəkar musiqi təhsilini almış ilk qadın-bəstəkar Ağabacı Rzayeva; Şərqdə ilk opera yazan bəstəkar qadın Şəfiqə Axundova, ilk xanım opera müğənnisi Şövkət Məmmədova, balet sahəsində ilk qadın olan Qəmər Almaszadə, ilk peşəkar rəssam Maral Rəhmanzadə, ilk qadın heykəltəraş Zivər Məmmədova, ilk həkim-ginekoloq Ədilə Şahtaxtinskaya və digərləri.

İlk qadın akademik – Validə Tutayuq biologiya sahəsində ilk qadın elmlər doktoru, professordur. 1968-ci ildə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü idi. Məhz akademiyanın həqiqi üzvü seçildikdən sonra, nəhayət, Azərbaycan elminin də qadın akademiki olub. İlk qadın nazir, xarici işlər naziri Tahirə Tahirova olub. O, həm də neft sənayesi üzrə ali təhsil alan ilk azərbaycanlı qadın-mütəxəssis idi. Azərbaycanda ilk dəfə qadınlar arasında riyaziyyat üzrə elmlər doktoru adını almaq Tamilla Nəsirovaya nəsib olub.

Müstəqillik illərində Azərbaycan qadınlarının 1998, 2003, 2008 və 2013-cü illərdə keçirilmiş qurultayları ölkədə qadın hərəkatının fəallaşmasının təsdiqidir.

Qadın ana olmaqla bərabər, eyni zamanda cəmiyyətin əsas dayaqlarından biridir. Qadın dünyaya yeni nəsillər gətirir, onu böyüdür və tərbiyə edir. Bu gün dünyaya gələn uşağı milli ruhda böyütmək, cəmiyyətə layiqli vətəndaş hazırlamaq baxımından qadınların üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Ailə üçün ideal model bundan ibarətdir ki, qadın və kişi əl-ələ verərək öz vəzifələrini yerinə yetirsin. Ailə həmrəylik və əməkdaşlıq ocağıdır.⁸

Azərbaycan qadınları əsrlər boyu həyatın bütün sahələrində kişilərlə çiyin-çiyinə olmuşlar. Belə ki, ailə dəyərlərinin əsası ailənin qadını ilə bağlıdır. Y.V.Çəmənzəminli yazırdı: “Ana insanıyyətin məşəl aparandır”.⁹

Şairə Ayalı Qulubəyova yaradıcılığa hələ 1965-ci illərdən başlamış, “Şərq qapısı” qəzetində ədəbi işçi, müxbir işləmişdir.

Ayalı Qulubəyovanın 2009-cu ildə Naxçıvan şəhəri “Əcəmi” nəşriyyatı tərəfindən çap olunan “Biz yumruğa çevrilək” adlı şeir kitabında müəllif Azərbaycanın müstəqilliyi və Qarabağ döyüşlərində fədakarlıq göstərən qəhrəmanlarımız haqqında öz sözünü deyir:

⁸ Nərgiz Quliyeva və digərləri. **Azərbaycan ailəsi**. Bakı, “Elm və təhsil” 2016, s.16.

⁹ Yusif Vəzir Çəmənzəminli. **Əsərləri**. 3-cü cild. Bakı, “Azərənəşr”, 1997, s.169.

Koroğlu mərdliyi, qeyrəti burda,
 Babəkin qılıncı, şöhrəti burda.
 Nizami qələmi, ülfəti burda,
 Oğuz qəlbi edir odlar yurdumu!¹⁰ (9, s.9)

Azərbaycan qadını həm I, həm də II Qarabağ müharibəsinin qəhrəman iştirakçıları sırasında olmuşlar. Azərbaycanda 2023-cü ildə 5087,5 nəfər kişi, 5039,6 nəfər qadın yaşayırdı. 1990-cı ildə əmək qabiliyyətli kişilər 2001,8 min nəfər, qadınlar isə 1971,3 min nəfər idilər. 2023-cü ilin yanvar ayına olan vəziyyətinə əsasən Azərbaycanda əmək qabiliyyətli yaşda olan 15-62 yaşlı qadınlar 3445,5 min nəfər, əmək qabiliyyətli yaşdan kiçik olan 14 yaşa qədər qadınlar 1036, 4 min nəfər idilər. Qadınlarda doğulanda gözlənilən ömrün uzunluğu, yəni yaş sayı 78,4 ildir.¹¹ Azərbaycanın Şamaxı rayonunun materialları əsasında qeyd etmək olar ki, 2023-cü ilin əvvəlində Şamaxı rayon əhalisinin 50,8%-ni kişilər, 49,2%-ni qadına təşkil edirlər. 1000 kişiye 969,9 nəfər qadın düşürdü. 01.01.2022-ci il üzrə əhalinin sayı 103866 nəfər idi. Onlardan 52630 nəfəri kişilər, 51236 nəfəri qadınlar idi. Qadınlardan 24127 nəfəri şəhər əhalisi, 27109 nəfəri kənd əhalisi idi.¹²

Nəticə

Həyatın yaradıcısı, insan nəsli davam etdirən anaların həyatının hər anı ev – ailə-uşaq-əmək prosesləri ilə səciyyəvidir. Odur ki, ailədaxili münasibətləri düzgün qurmaq, uşaqları böyütmək, onları ailə və cəmiyyət həyatına hazırlamaq, ailədə psixoloji iqlimi sabit saxlamaq sahəsində qadın əsas qüvvədir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI – REFERENCES

1. Нариманов, Идеал. Древняя земледельческая культура Закавказья Доклады и сообщения археология СССР. 7 Международная конференция доисторию проис. тор. Москва, 1966.
2. **Azərbaycan qadını müasir cəmiyyətin inkişafına əvəzsiz töhfələr verir.** Bakı, 6 fevral, Azertac. Bakı, 6 fevral, 06.02.2018 [11:00] Azertac.https://azertag.az/xeber/azerbaycan_qadini_muasir_cemiyetin_inkisafina_evezsiz_tohfeler_verir-1134385
3. Quliyeva, Nərgiz. **Müstəqillik illəri Azərbaycan ailəsi.** Bakı, Elm, 2006.
4. **Müstəqil Azərbaycan – 20 il:** dövlət ailə, qadın və uşaq siyasəti: məqalələr toplusu / M.A.Əliyeva [et al.]; red. heyəti: H.K.Hüseynova [et al.]; Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu. – Bakı: Nurlar NPM, 2012. – 504 s.
6. **Azərbaycan Respublikası 1991-2001.** Bakı, Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi, 2001.

¹⁰ Şəfiqə Davudova. **Bir yumruğa çevrilək.** “Vedibasər” qəzeti, №15-16 (518-519) 01-31 avqust, 2024, s.9.

¹¹ **Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin sənədləri.** Bakı, 2023, s.36-37.

¹² **Şamaxı rayonunun statistik göstəriciləri.** Şamaxı, Statistika İdarəsi, 2023, s.49-50.

7. Nərgiz, Quliyeva və digərləri. **Azərbaycan ailəsi**. Bakı, Elm və təhsil, 2016.
8. Çəminzəminli, Yusif Vəzir. Əsərləri. 3-cü cild. Bakı, Azərneşr, 1997.
9. Davudova, Şəfiqə. **Bir yumruğa çevrilək**. “Vedibasar” qəzeti, №15-16 (518-519) 01-31 avqust, 2024, s.9.
10. **Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin sənədləri**. Bakı, 2023.
11. **Şamaxı rayonunun statistik göstəriciləri**. Şamaxı, Statistika İdarəsi, 2023.

MÜƏLLİF HAQQINDA MƏLUMAT – INFORMATION ABOUT AUTHOR

Quliyeva Nərgiz Məlik qızı – tarix elmləri doktoru, professor, AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutu. Azərbaycan, Bakı

Quliyeva Nargiz Malik– doctor of historical sciences, professor, A.A.Bakikhanov Institute of History and Ethnology, ANAS. Azerbaijan, Baku